Helsedirektoratet

Returadresse: Helsedirektoratet, Postboks 220 Skøyen, 0213 Oslo, Norge

Landets kommuner

Deres ref.:
Vår ref.: 19/41821-4
Saksbehandler: Kristina Therese Klæboe
Dato: 22.10.2021

Salg av alkoholholdig drikk fra ubetjente kasser og butikker

Helsedirektoratet er kjent med at selvbetjente kasser og butikker har blitt stadig vanligere i dagligvarehandelen og at det i denne sammenheng benyttes ulike tekniske løsninger. Direktoratet erfarer at det er ulike konsept og at butikkene og kassene er helt eller delvis ubetjente.

På grunn av denne utviklingen vurderer Helsedirektoratet at det er behov for å sende ut informasjon om regelverket som regulerer salg av alkoholholdig drikk i butikk til landets kommuner, statsforvaltere og aktører i dagligvarehandelen.

Direktoratet vil innledningsvis bemerke at med salg forstås overdragelse av alkoholholdig drikk til forbruker mot vederlag for drikking utenfor salgsstedet, jf. lov av 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk mv. (alkoholloven) § 1-4 første ledd. "Bevillingen gjelder for et bestemt lokale og en bestemt type virksomhet", jfr. § 3-1 andre ledd. Salg av alkoholholdig drikk opp til 4,7 volumprosent alkohol (gruppe 1) til forbruker krever salgsbevilling fra den kommunen hvor utsalgstedet er lokalisert. Det er kommunen som er bevillings- og kontrollmyndighet. Videre kan salg kun skje til personer som oppfyller lovens alderskrav.

Det fremgår av alkoholloven § 1-5 at det er forbudt å selge alkoholholdig drikk til personer under 18 år. Det er i tillegg et krav om at det ikke kan selges alkoholholdig drikk til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler, jf. alkoholloven § 8-11 og forskrift av 8. juni 2005 nr. 538 om omsetning av alkoholholdig drikk mv. (alkoholforskriften) § 3-1. Salg av alkoholholdig drikk må også skje innenfor den salgstiden som er fastsatt av hver enkelt kommune.

Norsk alkoholpolitikk har som utgangspunkt at alkohol er en legitim og lovlig omsatt vare. Gitt denne forutsetningen, er det likevel bred enighet om at det er nødvendig å sette inn ulike virkemidler som har som felles mål å begrense skadevirkninger av forbruket. Ett regulatorisk virkemiddel er bevillingssystemet, hvor salg- og skjenking av alkoholholdig drikk er underlagt et krav om kommunal bevilling. For å få utstedt en salgsbevilling må en søker oppfylle flere objektive vilkår. Selv om vilkårene er oppfylt gir imidlertid ikke dette bevillingssøker et krav på bevilling. Alkohollovens system er at det er opp til kommunens frie skjønn å vurdere om bevilling bør gis. Kommunens skjønnsadgang er svært vid, så lenge avgjørelsen er truffet på et saklig grunnlag, jf. alkoholloven § 1-7 a.

Videre er alle bevillingshavere ansvarlig for at bevillingen blir utøvd på en slik måte at de oppfyller de vilkår som er nevnt i bevillingsvedtaket, i alkoholloven og i bestemmelser gitt i medhold av loven, til enhver tid er oppfylt, og at bevillingen for øvrig utøves på en forsvarlig måte, jf. alkoholloven § 3-9.

Helsedirektoratet
Avdeling levekår
Kristina Therese Klæboe
Postboks 220 Skøyen, 0213 OSLO • Besøksadresse: Vitaminveien 4, Oslo • Tlf.: (+47) 47 47 20 20
Org.nr.: 983 544 622 • postmottak@helsedir.no • www.helsedirektoratet.no

Sett opp mot alkohollovens formål, som er å begrense i størst mulig utstrekning de samfunnsmessige og individuelle skader som alkoholbruk kan innebære, er det naturlig at det stilles andre og strengere krav til salg av slike varer enn andre dagligvarer. Ved å åpne opp for at alkoholholdig drikk kan selges uten kontroll av en person som er fysisk til stede, vil dette være en form for salg som etter direktoratets vurdering er i strid med alkohollovens prinsipper. Salg av alkoholholdig drikk fra ubetjent butikk vil være en salgsform som krever en endring i det regelverket som regulerer salg av alkoholholdig drikk i butikk.

Bevillingssystemet, sammen med øvrige begrensninger i tilgangen til alkohol, gjør alkoholholdig drikk til en særskilt regulert vare. Alkohollovens desentraliserte system medfører at praksis varierer fra kommune til kommune.

Andre regulatoriske virkemidler i norsk alkoholpolitikk er bl.a. forbudet mot salg av alkohol til personer som er åpenbart påvirket av alkohol. Helsedirektoratet mener at også dette er et viktig alkoholpolitisk prinsipp som det er viktig å opprettholde i møte med en endret næring

Direktoratet vil i det følgende gå gjennom flere problemstillinger bruk av ubetjente butikker reiser opp mot gjeldende regelverk.

Tidsbestemmelser og alderskrav

Det er direktoratets vurdering at det kan at tenkes ulike digitale løsninger som kan sikre at alderskravet og tidsbestemmelsene overholdes. Blant annet erfarer direktoratet at enkelte butikkjeder benytter seg av fingeravtrykksteknologi koblet opp mot BankID og fysisk sjekk ved førstegangs kjøp. Dersom kjøperen ikke oppfyller alderskravet, eller alkohol forsøkes kjøpt utenfor salgstiden, vil det ikke være mulig å få tilgang til alkoholholdige produkter (i ubetjente butikker) eller betalingsløsning (i selvbetjente kasser). Hvorvidt den enkelte løsning er i tråd med alkoholloven må etter dette vurderes konkret.

Forbudet mot salg til åpenbart påvirket

Direktoratet vurderer derimot at forbudet mot salg til personer som er åpenbart påvirket vanskelig kan sikres og ivaretas gjennom tekniske løsninger. Forbudet innebærer etter direktoratets syn at det må foretas en konkret vurdering av kjøperens grad av påvirkning. Det fremgår av regelverket at graden av påvirkning skal være kvalifisert og synlig for omverdenen.

I en uttalelse av 28.11.2019 (vedlagt) som omhandlet bruk av selvbetjente kasser, uttalte direktoratet at; "*Forbudet mot salg og utlevering av alkoholholdig drikk til personer som er åpenbart påvirket kan etter direktoratets vurdering ikke ivaretas ved at det alene benyttes ubemannede, tekniske løsninger i betalingssituasjonen der gjennomføring av salget skjer. Forbudet innebærer med andre ord at bevillingshaver eller dennes ansatte må foreta en konkret vurdering av hvorvidt kunden det selges alkoholholdig drikk til er åpenbart påvirket av rusmidler.*" Uttalelsen ble sendt alle landets kommuner og fylkesmannsembeter, aktører i dagligvarebransjen og aktører som utøver kontroll av butikker med kommunal salgsbevilling.

Direktoratet understreker i denne sammenheng at det ikke bare er alkohol som er omfattet av definisjonen rusmidler. Påvirkning kan være forårsaket av alkohol alene, i kombinasjon med andre rusmidler eller av andre rusmidler alene. Vurderingen av om en person er åpenbart påvirket av rusmidler eller ikke er således ikke bare knyttet til personen sin påvirkningsgrad målt i promille alkohol. Tekniske installasjoner som måler promille, vil derfor ikke være tilstrekkelig.

Forbudet innebærer videre at det må gjøres en konkret og helhetlig vurdering av om kjøperen er åpenbart påvirket av rusmidler, basert på fysisk observasjon av og kommunikasjon med vedkommende. Ved vurderingen skal det blant annet tas hensyn til personens generelle atferd, motorikk og andre fysiske kjennetegn, herunder om personens atferd virker forstyrrende på andre kunder, om

vedkommende er slepphendt, har problemer med å gå rett, er høyrøstet eller lukter av alkohol (se Helsedirektoratets veileder i salgs- og skjenkekontroll). Etter direktoratets vurdering vil det ikke være mulig å foreta en slik vurdering uten selgers fysiske tilstedeværelse.

Etter Helsedirektoratets syn innebærer dette at alkoholloven ikke åpner for salgsformer hvor den som foretar vurderingen, og således skal sikre at salget ikke finner sted til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler, ikke er fysisk er til stede.

Falsk og lånt legitimasjon kan også være en utfordring, men direktoratet kan ikke se at det er grunn til å tro at den er større for denne type virksomhet enn for salg i en ordinær butikk. Helsedirektoratet påpeker også at det fremgår av alkoholforskriften § 3-2 at; " De ansatte skal påse at det ikke drikkes alkohol i salgslokalet."

Det kan også stilles spørsmål om salg av alkoholholdig drikk fra en ubetjent butikk, vil være i strid med alkoholforskriften § 2-5, hvor det fremgår at det ikke er tillatt å selge, utlevere eller skjenke alkoholsvak eller alkoholholdig drikk «fra automat». Bestemmelsen tar imidlertid ikke sikte på å ramme den tekniske innretningen i seg selv, men er rettet mot løsninger som må anses som selvbetjening.

Direktoratet vil i tillegg bemerke at det fremgår av alkoholloven § 8-8 at: "Det er forbudt å kjøpe alkoholholdig drikk gruppe 3 på vegne av noen som er under 20 år eller annen alkoholholdig drikk for noen som er under 18 år". Bestemmelsen regulerer det forhold at alkohol kjøpes inn med henblikk på å overlates til personer som ikke oppfyller alderskravet, såkalt «langing». Det kreves ikke at den mindreårige betaler for varen. Direktorater bemerker at ved mistanke om langing bør salgsstedet stanse salget av den alkoholholdige drikken. Ved ubetjente utsalgsteder fremstår det for direktoratet at det kan være utfordringer knyttet til å ha oversikt over slike hendelser i umiddelbar nærhet.

Avsluttende bemerkninger

På bakgrunn av det ovenstående er det direktoratets vurdering at salg av alkoholholdig drikk fra ubetjent butikk vil være en salgsform som krever endring i regelverket.

Salgsstedet har selv ansvar for å påse at alkohollovens regler etterleves. Dersom salgsstedet ikke har tilstrekkelige rutiner for å overholde forbudet mot salg til åpenbart påvirkede personer, vil dette utgjøre et brudd på forsvarlighetskravet i alkoholloven § 3-9. I henhold til alkoholforskriften § 10-3 første ledd skal i utgangspunktet et slikt brudd føre til ileggelse av åtte prikker og i ytterste konsekvens inndragning av bevillingen.

Dersom manglende kontroll av ruspåvirkning har medført salg til åpenbart påvirkede personer, vil dette utgjøre brudd på alkoholloven § 8-11 og alkoholforskriften§ 3-1. Slike brudd skal medføre ileggelse av fire prikker. Direktoratet vil i tillegg bemerke at brudd på alkoholloven er straffbart, jf. alkoholloven kapittel 10.

Direktoratet vil påpeke også at når alkohollovens vilkår for å tildele bevilling er oppfylt, er det opp til kommunen, på fritt skjønn, å bestemme om bevilling skal gis. Dette innebærer imidlertid ikke at en kommune kan sette alkohollovens bestemmelser til side og innvilge kommunale salgsbevillinger som strider imot regelverket.

Kommunen har ansvar for å føre kontroll med at salgsstedet etterlever alkoholloven, jf. § 1-9. Kommunen kan ilegge prikker som kan lede til inndragning av bevillingen, jf. alkoholloven § 1-8, jf. alkoholforskriften kapittel 10. Kommunen har videre ansvar for å veilede salgs- og skjenkesteder om regelverket og kravene til internkontrollsystem for å forebygge lovbrudd, jf. alkoholloven § 1-9 fjerde ledd, jf. alkoholforskriften § 9-2. Dette gjelder også i forbindelse med innvilgelse av søknader om salgs- og skjenkebevillinger.

I denne sammenheng finner direktoratet grunn til å påpeke at alle landets kommuner og større dagligvarekjeder mottok ovennevnte uttalelse fra direktoratet, hvor det forutsetningsvis fremgikk at det ikke er tillatt å selge alkohol i selvbetjente kasser uten at en ansatt er til stede for å vurdere eventuell ruspåvirkning. Direktoratet finner det overraskende at det derfor etableres ubetjente butikker med kommunal salgsbevilling for alkoholholdig drikk.

Vennlig hilsen

Øyvind Giæver e.f.
avdelingsdirektør

Kristina Therese Klæboe
seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk

Vedlegg:

Helsedirektoratets uttalelse av 28.11.2019

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Bunnpris			
Coop Norge		Østre Aker vei 264	0915 OSLO
HOVEDORGANISASJONEN VIRKE		Henrik Ibsens gate 90	0255 OSLO
Landets kommuner			
Landets statsforvalterembeter			
NorgesGruppen ASA		Drammenveien 144Postboks 300 Skøyen	0277 OSLO
NÆRINGSLIVETS HOVEDORGANISASJON		Postboks 5250 Majorstuen	0305 OSLO
Rema 1000 Norge AS		Postboks 6428 Etterstad	0605 OSLO

Returadresse: Helsedirektoratet, Postboks 220 Skøyen, 0213 Oslo, Norge

Landets kommuner og fylkesmenn

Deres ref.:
Vår ref.: 19/41821-2
Saksbehandler: Kristina Therese Klæboe
Dato: 28.11.2019

Bruk av tekniske løsninger ved salg av alkoholdig drikk i butikk

Helsedirektoratet er kjent med at selvbetjente kasser blir stadig vanligere i dagligvarehandelen og at det i denne sammenheng benyttes ulike tekniske løsninger for alderskontroll ved salg av alkohol – f.eks. fingeravtrykk. Direktoratet har mottatt mange henvendelser vedrørende dette, og ønsker derfor å tydeliggjøre regelverket for salg av alkoholholdig drikk.

Direktoratet vil bemerke at salg av alkoholholdig drikk kun kan skje til personer som oppfyller lovens alderskrav. Det fremgår av alkoholloven § 1-5 at det er forbudt å utlevere alkoholholdig drikk opp til 4,7 volumprosent til personer under 18 år. Videre er det et krav om at det ikke kan selges alkoholholdig drikk til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler jf. alkoholloven § 8-11 og alkoholforskriften § 3-1. Salg av alkoholholdig drikk må videre skje innenfor den salgstiden som er fastsatt av hver enkelt kommune.

Forbudet mot salg og utlevering av alkoholholdig drikk til personer som er åpenbart påvirket kan etter direktoratets vurdering *ikke* ivaretas ved at det alene benyttes ubemannede, tekniske løsninger i betalingssituasjonen der gjennomføring av salget skjer. Forbudet innebærer med andre ord at bevillingshaver eller dennes ansatte må foreta en konkret vurdering av hvorvidt kunden det selges alkoholholdig drikk til er åpenbart påvirket av rusmidler.

Likelydende brev blir sendt til alle landets kommuner og fylkesmannsembeter, aktører i dagligvarebransjen og aktører som utøver kontroll av butikker med kommunal salgsbevilling.

Vennlig hilsen

Øyvind Giæver e.f.
Avdelingsdirektør

Kristina Therese Klæboe
Seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk

Helsedirektoratet
Avdeling levekår
Kristina Therese Klæboe, tlf.: +4794143938
Postboks 220 Skøyen, 0213 OSLO • Besøksadresse: Vitaminveien 4, Oslo • Tlf.: (+47) 47 47 20 20
Faks: 24 16 30 01 • Org.nr.: 983 544 622 • postmottak@helsedir.no • www.helsedirektoratet.no